

8/1906

TÖRTÉNELMI TÁR.

—
KIADJA

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK

HOZZÁJÁRULÁSÁVAL

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT.

—
SZERKESZTI

DR. KOMÁROMY ANDRÁS.

UJ FOLYAM IV.

==== 1903-diki ÉVFOLYAM. ====

BUDAPEST.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

1903.

LIBRARY

M. N. MUZEUM
Levéltári Osztálya
Cs. Sándor Imre
gyűjteménye
1934. év 40. szám.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

TARTALOM.

	Lap
Br. Wesselényi Miklós kiadatlan levelei Kossuth Lajoshoz. I—IV. közlemény Közli: <i>Dr. Ferenczi Zoltán</i>	1, 161, 321, 583
Adalékok Szapolyai János király történetéhez. I—II. közlemény. Közli: <i>Dr. Kretschmayr Henrik</i>	34, 198
Koháry István levelei Eszterházy Pál nádorhoz. I—II. közlemény. Közli: <i>Dr. Merényi Lajos</i>	67, 232
Hidvégi id. Nemes János naplója 1651—1686. Befejező közlemény. Közli: <i>Tóth Ernő</i>	83
Oklevelek a kegyuri jog történetéhez 1508—1521. Közli: <i>Dr. Tóth-Szabó Pál</i>	99
Levéltári kutatások (1216—1717). I—II. közlemény. Közli: <i>Komáromy András</i>	118, 414
Tatai János önéletírása. I—II. közlemény. Közli: <i>Mokos Gyula</i>	138, 280
Művelődéstörténeti adatok. Közli: <i>Dr. Illéssy János</i>	146
Kivonatok Liptó vármegye XVI. századi jegyzőkönyvéből. Közli: <i>Dr. Illéssy János</i>	253
Adatok a debreczeni régi polgárok háztartásához, 1567—1638. Közli: <i>Zoltai Lajos</i>	266
Bakonybéli regesták a XV. század első feléből Közli: <i>Sörös Pongrácz</i>	355
Adatok Léva 1663. évi ostromához. Közli: <i>Dr. Illéssy János</i>	373
Két költemény Zrinyi Miklósról. Közli: <i>Mencsik Ferdinánd</i>	387
Lányi Pál gömöri alispán naplója az 1712. évi pozsonyi országgyűlésről. Első közlemény. Közli: <i>Thury Etele</i>	395
Cserei Mihály jegyzőkönyvéből. Közli: <i>Dr. Szádeczky Lajos</i>	481
VEGYES KÖZLÉSEK.	
Simaházy Károly István kapitány versés életrajza. Közli: <i>r. r.</i>	150
Kövesdy Lukács végrendelete 1566. Közli: <i>ifj. Kemény Lajos</i>	156
A bécsi ostrom 1683-ban. Közli: <i>Dr. Merényi Lajos</i>	294
Eszterházy Miklós nádor semptei várnagyának instructiója. 1640. Közli: <i>Dr. Merényi Lajos</i>	296

IV

	Lap
Frölich Tamás levelei 1566-ból. Közli: <i>Dr. Jurkovich Emil</i>	300
Losonczy Gyürky István családi naplója. Közli: <i>Csoma József</i>	446
Pör Czobor Imre holttestéért. Közli: <i>Dr. Domanovszky Sándor</i>	456
A kassai élelmezési biztos utasítása 1553-ból. Közli: <i>Dr. Kárffy Ödön</i>	471
Pesti Ferencz deák lustramester utasítása 1555-ből. Közli: <i>Dr. Kárffy</i> <i>Ödön</i>	474
Bocskai hadainak rendtartása 1606-ból. Közli: <i>Dr. Kárffy Ödön</i> ...	476
A pozsonyi koronaórség utasítása 1657-ből. Közli: <i>Dr. Kárffy Ödön</i>	479
<i>Név- és tárgymutató</i> Összeállította: <i>Maróthi Rezső</i>	608

B. WESSELÉNYI MIKLÓS KIADATLAN LEVELEI KOSSUTH LAJOSHOZ.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

A *Történelmi Tár* 1902. évi II—III. füzetében kiadtam volt Kossuthnak eddig ismeretlen leveleit b. Wesselényihez, melyek méltán keltettek figyelmet azoknál, kik hazánk akkori történelmének belsőbb, bizalmasabb, de annál jellemzőbb részei iránt érdeklődnek. Azonban e leveleket valóban érthetőkké s a két férfiú viszonyát teljesen világossá csak az teheti, ha Wesselényi leveleivel együtt olvassuk őket s a mennyiben ránk maradtak, most kiadjuk ezeket is úgy, a mint a Wesselényi *Levélmásolati könyvei*-ben olvashatók, melyekbe 1841 febr. 4-ike óta Wesselényi minden fontosabb levelét elébb bediktálta s onnan másolták le őket elküldés végett, vagy megfordítva. Az idézett közleményben kifejtettem, hogy a két férfiú levelezése mikor és hogyan kezdődött s szakadt meg 1837—40. közt Kossuth fogsága miatt; miként helyettesítették ezt Vörös Antal tudósításai Kossuth és családja helyzetéről. Megjegyezzük, hogy Wesselényinek 1841-ig Kossuthhoz írt levelei maig ismeretlenek, mert Wesselényi levélmásolati könyveket csak 1841-ben kezdett vezetni. Nem ismert az a levél sem, melyet Wesselényi Kossuth kiszabadulása alkalmával (máj. 10-én d. u. 5—6 óra közt) 1840. máj. elején írt, melyet Kossuth máj. 11-én kapott meg és rá 14-én felelt; de tartalma Kossuth válaszából eléggé meghatározható. Wesselényi e levelét D.(?) hozta Pestre, mert postán küldeni nem volt tanácsos. Ezután, miután Kossuth Pest m. közgyűlésén jun. 11-én ismert beszédét tartotta, családjával együtt Zemplénbe ment, azután jul. 8-án Parádra, így hosszasabban nem váltottak levelet. Ezt különben némi

félreértés is okozta s Wesselényi jul. 1-ig sem felelvén Kossuth máj. 14-iki levelére, Kossuth jul. 1-én megint írt, melyet Vörös Antal egyéb küldeménynyel együtt Olmützbe küldött el poste restante. E levél czélja, melyet a *Történelmi Társ*-ban kiadtunk, a félreértések eloszlatása volt, mintha Kossuth elhidegedett volna Wesselényitől s ez e levélnek teljesen sikerült; de Wesselényi válaszát nem ismerjük, sőt hosszabban nem írt, mert 1840. augusztusában több óra próbából eltávozott Freywaldauból, s csak 1841. elején tért vissza szeme rosszabbodása miatt. Ekkor látjuk a másolati könyvben először e bejegyzést 1841. ápr. 4-én: »T. Kossuth Lajos urnak Pesten«; de a levél bemásolva nincsen. Kossuth szintén hosszabban nem írt; elébb házassága, majd lapja foglalták le idejét s a két férfi közt jó ideig Vörös Antal maradt a közvetítő; neki írta meg véleményét is Wesselényi 1841. ápr. 13-án a *P. Hírlap*-ról egy ma ismeretlen levélben, melyet Kossuth szintén Vörös Antal útján tudakolt; Vörös Antalnak írta meg nézetét 1841-ben a Kossuthnak 1841. jun. 27-én adott fáklyás-zenéről; Vörös útján tudakolta Kossuth Wesselényi véleményét a Széchenyi *Kelet népére* írt *Felelet*-ről; de Wesselényi erre még nov. 1-én is csak azt felelte, hogy egészsége gyöngélkedése miatt nem írhat a két könyvről, s valóban csak Deáknak írta meg véleményét jul. 17-én. Vörös útján biztatta továbbá Kossuth Wesselényit, hogy a küszöbön álló erdélyi országgyűlésre vállaljon követséget; de Wesselényi nov. 18-án erre ugyancsak Vörösnek tagadó választ adott. Így folyt a két férfi érintkezése 1842. jun. 11-ig, midőn Wesselényi megkezdli újra a levelezést s ezóta megszakítás nélküli folyt 1848. okt. 24-ig. E leveleket itt mind adjuk, kivéve a már megjelenteket. Ezek közül az 1843. jan. 4-iki, 1843. jan. 12-iki, 1843. febr. 17-iki, 1843. márcz. 4-iki, 1843. márcz. 12-iki, 1843. márcz. 31-iki leveleket kiadtam *Széchenyi és Kossuth írói harca* értekezésemben (*Uj Magyar Szemle* 1900. II. 388, 396, 399, 402, 404, 405. l.), a Zsibón, 1846. aug. 16-án kelt levelet kiadtam *Kossuth és Wesselényi s az urbér ügye* értekezésemben; (*Századok*. 1902. 140. l.) ezek kiadását tehát itt mellőzöm.

I.

Kossuth Lajosnak, Freywaldau, 1842. jun. 11.

Kedves Barátom! Majd minden hirlap olvasásakor szeretném veled egy s más tárgy iránti részvételemet, örömeimet s némely események iránti boszankodásomat közleni s téged sok holmiról kérdezni. Tudakoló vagy figyelmeztető észrevételim már sokszor halomra gyűltek, de nem-tehetési tespedésem hinárjába rekedtek, s végre az idő folyama megint elmosta. Majd ha együtt lehetünk — de lesz-e ez és mikor, Isten tudja — kibeszéljük, kiörüljük, kipanaszoljuk magunkat a sok váratlan s fontos jelenetek, sok reményt s örömet nyújtó, vagy szomorító s rémitő körülmények iránt.

A teendők helyes sorozatának szükséges és fontos voltát én is vallom; nem oly szórszálhasogatólag s oskolai pedáns-sággal s rebbenczességgel, mint némelyek; ¹⁾ hanem — úgy lévén meggyőződve, miszerint semmi sincs a teendők során kívül, mit hazafi s polgári kötelesség elmulasztani tilt s tenni parancsol és hogy semmi sincs a teendők sorában, mi szellemet ront, elvnek árt, haladást gátol, vagy nyaktörő rohanást vagy megoszlást és így gyengülést okoz. És éppen ezért hiszem, miként nemcsak egy, hanem több tárgyak vannak együtt és egyszerre e teendők sorában. Ilyek közé számítom én azt, — mi különben sok egyebeknél kevésbé fontos, de mégis szükséges — t. i. külföld előtt s külföldi lapokban hazánkat s főként annak alkotmányi helyzetét s jelen polgári életét ösmertetni, kivergődni már valaha a terra incognitak sorából s lerontani s kiigazítani azon sok félszeg és halvéleményeket, melyek felőlünk tudatlanság, elleneink gonoszsága s önhanyag-ságunk által világszerte megrögzöttek. Valamint egyénre nézve, mig mint gyermek nevelő-szobában vagy intézetben él, sem cél, sem főgond tárgya, hogy a világ által ösmertessék s igazán ösmertessék: ellenben mihelyt azon világban vagy társaságban, mint annak tagja rendeltetési helyét foglalja el, főfontosságúvá válik s helye betöltése s céljánaki megfelelése feltételévé lesz az, hogy ismertessék, valóban s méltatva ismertessék; úgy nemzetnél is, mig mint kiskorúnak szűk körében csak önléte kivívása feladata, addig lehet mellékes gondja, ismerik-e s mit tartanak róla külföldön; de midőn van már értelmi- és anyagilag annyira kifejlve s bir már annyi súlylyal, hogy a nemzetek világában s társaságában mint annak tagja föllépjen, akkor más nemzetekkel magát ösmertetni s nem túrni el felőle s kisebbségére terjedett vagy terjesztett hibás véleményeket,

¹⁾ Cézálás Széchenyi *A kelet népe* művére.

múlhatlan kötelessége. Nemzetünket már ezen helyzetben gondolom s hiszem lenni, és azért kötelességnek, következésképpen a tenni valók sorában lévőknek itélem, hogy gyökeres, rövid s velős értekezések által a külfölddel, külföldi érdekes lapokban sajtóságot polgári alkotmányunkat s helyzetünket sajtóságában s a külföld által érthető modorban megösmertessük; s polgári alkotmányunk s társadalmi helyzetünk következtetésbeni közéletünk műveit s folyamát ábrázoljuk. Továbbá, hogy felkeresvén mindazt, mi e két utolsó évben (messzebb hátramenni feleslegesnek vélem) nevezetesebb külföldi lapokban honunk felől megjelent, mindent, mi azon, vagy ezentúl megjelenendő cikkekben, félszeg, vagy hamis, kiigazítani s megczáfolni, — természetesen mindig legnagyobb mérséklettel, illedelemmel s részre nem hajló hülepültséggel. Szükséges ugyan azt tenni a tót és illir lapokra nézve is, s annyival szükségesebb, mivel ezekben igen sok hamis közlések s oly ellenséges declamatiók vannak, melyek azon nemzeteknek ellenünk érzeteit s törekvéseit (miket megvetni s kicsinybe venni veszélyt szülő hiba) nagyon ingerlik. Nem kevésbé szükséges különben is azon lapoknak figyelemmel kísérése, mert sokat lehet azokban látni, minek eddigi nem tudása vagy figyelemre nem méltatása szintoly káros és veszélyes volt, milyen elkerülhetetlen azoknak ezentúli legnagyobb tekintetbe vételök. Hasznosnak tartanám azért egy ily felszólítást intézni azokhoz, kiknek ilyesre mind tehetségök, mind akaratjuk van. Nem kétlem, miszerint hazánkról külföldi lapokba eddig s már régóta küldettek volna alapos és nemzeti s alkotmányos szellembeni felvilágosító s helyreigazító cikkek; de azok nem vétettek fel, kivált oly lapokban, melyek hozzánk szabadon járnak; de úgy vagyok értesülve s az *Allgemeine Ztg*-ban a múlt és e jelen évben megjelent néhány cikkekben itélve azt hiszem, hogy most érdekünkbeni igaz s illedelmes cikkek bizonyosan helyt találhatnak. Ha pedig ezen remény csalna, legalább megtudnók s országszerte tudathatnók, hogy mit nem akarnak a külfölddel felőlünk tudatni. Talán jó lenne, ha azok, kik az említett tevésekre készek és képesek, egyetérténeek, a teendőket egymás közt felosztanák s azoknak teljesítést s a kifejtett cél sikerítését, mint múlhatlan kötelességet, szabnák maguk elébe.

Ide tegnap érkezett 149. lapodnak vezércikkét¹⁾ nagyon szeretem. Mind az adó, mind más tárgyakat azon szempontból mutatni s általában a körülünk s keblünkben lévő népek nemzeti törekvéseit s azon tömérdek veszélyt, mi minket annak

¹⁾ Adó nemzetiségi tekintetben.

következésében fenyeget, ismertetni és újra meg újra ismer-
tetni és az által távoztatni mindazt, mi azon veszélyeket öreg-
bitheti, s gyógy- s óvoszer feltalálását s használását eszközöl-
heti, a szükségek legelsőbbjei közé tartozik s azért — hitem
szerint — a teendők közt is előláll, mert tisztán látom, mi-
szerint nemzetünkre nézve a »lenni vagy nem lenni?« kérdése
oly éltre állitva létezik, mint soha sem inkább. A Bécsbe
ment tót küldöttség, a fiumei botrány s annyi más körjelene-
tek, ha magukban nem nagy fontosságúak is, de rémitő beteg-
ségre s annak rémitő fokra hágottságára mutat. Sokat késtünk
s félek el is késtünk az óvó- s gyógyszerekkel. Nagyon szeret-
nék e tárgy iránt valamit írni; mert sokat gondolkoztam
felőle, s itt a távolban sok nemzetbeliekkel s színezetűekkel
jövén egybe, soknak jöttem tudására, mit talán ti épen nem,
vagy nem oly kiterjedésben tudtok; de fejem és szemem bajon-
san fogja a dolgozhatást engedni.¹⁾

A fiumei vasút s kikötőróli cikk is érdekes.²⁾ A Turnbull
állítása nem egészen áll: a bukari öböl koránt sincs a Borá-
nak is úgy kitéve, mint Fiume, Porto-Re pedig épen nem
oly szűk kiterjedésű, hogy emián alkalmas ne lenne. E két
hely a természettől oly kedvezően van alkotva, mint — a do-
loghoz valóban értők ítélete szerint — kevés hely e világon;
s ha van magyar tengermellékünknek jövendője, — mit hiszek
és reménylek — úgy az nem Fiumében, hanem Bukariban
és Porto-Rében vagyon. Fiume roppant költséggel sem válha-
tik kényelmes s bátorságos kikötővé. Egyébiránt e helyek
Fiuméhez oly közel vannak, s a fiumei nagyobb házak Buka-
riban most is annyit birnak, miszerint Fiume sem vesztene
azon kikötők lábrakapása által, sőt a vasutnak létesülése
után mostani helyzeténél hasonlíthatlanúl jobbra emelkednék.
Áldjon az ég. maradok barátod.

II.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842, jun. 26.

Kedves Barátom! Ezen leveletem Gróf Nugent viszi,
ki a múlt évi siriai expeditiokor egy párszor említve volt;
ezen érdekes, sajtóságos és sok tekintetben kijelelt embert
nagyon ajánlom. Ő eredetileg irlandus s az testestől lelkestől,
de azonban apjának s neki birtokai Horváth-országban lévén,
horváth vagyis illyr is, még pedig nagyon is az. Nem fogod

¹⁾ A levél e részét Kossuth kiadta *Virasszunk* vezércikkében.
P. Hirl. 153. sz. s az egész u. o. 155. sz.

²⁾ *Pesti Hirlap.* 1842. 149. sz. *A fiumei vasut.*

érdektelennek találni vele a slavismus, illyrismus — s ezek jövődjé s irányai felől szólni. Keveset kezén adva sokat fogsz megtudhatni és sok felvilágosítást kaphatni azon népek nagyszerű, roppant kiterjedésű, s igazán felvéve szép, de kivált reánk nézve oly nagyon veszélyes czélzataik s törekvésök felől.

Mit a zágrábi esemény felől a ma vett Hírlapban olvasék,¹⁾ arra futólag azt kell megjegyeznem, miszerint nem hiszem, hogy ott s általában is horvát és illyr párt léteznek, az ottani mozgalom bizonyosan nem az illyreknek a horvátok elleni törekvése, — mert a kettő most egészen egy — hanem vagy csak restaurationalis egyedi zászló követése, vagy a magyar elem elleni tény volt.

Pestnek Horváth-ország iránti indítványa nagyon fontos.²⁾ Ily forma lépés szomorú szükségét, s elkerülhetetlenségét részemről régóta látom, de meglepett annak ily hamar törvényhatóságilag történt indítványa s elhatározása. — Aligha nem késő már virasztanunk, s aligha a pajta ajtaját akkor nem zárjuk be, midőn már üres. Áldjon az ég.

Maradok stb.

III.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. júl. 17.

Kedves Barátom! Betegségem miatt nagyon sokáig nem írhattam, s nem köszönhettem meg Udvarhelyszéknek követnek választása általi megtiszteltetésemet; ezt csak nem régiben tehettem. Azon köszönő iratomat s abban kifejezett nézeteimet már akkor szerettem volna veled közleni, de jobbnak tartottam ezt akkor tenni, midőn annak a levélnek Udvarhelyszék rendei által lett vétele iránt tudósítást veszek; mai postával vevém a rendek nagyon lelkes, de személyem iránt túlságig kegyes s ezért nem közölhető válaszát. Most tehát küldöm ama levelemet, — nem mint hírlapszerkesztőnek, hanem mint barátomnak, azonban tetszésedre bízván az azzali rendelkezést. Hogy minapi levelemet közrebocsátásra méltattad, nem kellemetlenül ugyan, de mégis meglepett, mert annyival kevésbé volt ily sorsra számítva. mivel nem hittem, hogy nevem alatti czikkek a tiltott portékák közé többé nem tartoznának. Azon levelemmel azt szándéklottam eszközölni, miszerint azon általam kifejezett cél sikerésítésére Te fogsz majd felszólítást tenni, de ezen felszólítás, mely az előrebocsátott nézeteknek s fejtegetéseknek szükséges következménye volt, közlött levelemből is kihagyatott,

¹⁾ 153. sz. *Vezérczikk.*

²⁾ U. o. *Pesti közgyűlés.*

mi miatt azon megpendített, valóban szükséges dolog, hihetősen következés és süker nélkül fog elpengeni.

Én most csak ritkán s keveset olvastathatván magamnak komolyabb tartalmú iratokat: az irodalom újabb jeleneteiben is nagyon hátra vagyok. Így a Wildner *Fő akadályát* is csak most ösmerém meg. Ezen jó úrnak, mint új magyar nemesnek, e munkája következtében illő czimert lehetne adni: Ész s helyesség vezette hazafiság nemtője zöld mezőre hinti a közterhek egyenlő viselésének magvait. A nemtő édesgető hangjára már szelidülve s neki bátorodva közelítő tollas serge a kiváltságosoknak felriadva fordul vissza s távozik egy elejébe tartott madárijesztőtől, melynek »*Fő akadály*« czíme. Nem ösmerek — a *Kelet népét* kivéve — mostanság megjelent rosszabb s ártalmasabb munkát. Rossz, mert teli hamis adatokkal, állításokkal s logikátlan következtetésekkel: ártalmas, mert a nem legrebbenczesebbeket is képes az abban kifejtett gonosz mód, s felfedezett gonosz cél visszaijeszteni s a nem akaróknak nem alaptalan ürügyül szolgál. Az az egy örvendeztető van e könyvecske megjelenésében, hogy valóban bizonyosága a kormányajtó iránti mostani türelmességének, mert az általa is óhajtott s érdekében álló czélnek árt, s árt neki, őt gyanúsá tévén. Mind ezen tekintetekben, mind az ellenünki hamis nézetek s állítások terjesztése által sokat árthat e munka s ártand is, mert hatása bizonyosan leend. Kevesen fognak lenni, kik azt csak költői kitörésnek vennék. Ezért nem csak jónak, sőt szükségesnek látnám, hogy mentől előbb alapos czáfolata jelenjen meg, még pedig németül s az ily ajkú, nézetű s érzetűekre számítva.

Most irogatok valamit a slavismusról; nem tudom meg fogja-e szemem — mely most megint rosszabbúl van, — bevégzését engedni. Deákat s többi barátinkat szívesen köszöntöm; mondd Deáknak, hogy emléknek rég nem áldoztam melegebb s tisztább könnyűt, mint Antalénak.¹⁾

Áldjon az ég! Maradok stb.

IV.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. aug. 15.

Kedves Barátom! Midőn junius 11-iki leveletem a hírlapban megjelenve látám, nem vala kedvemre abba azt is beleiktatva szemlélni, mit nagyon igénytelen vélemény gyanánt s teljességgel nem közrebocsátásra szánva Fiume felől írtam; de nem hittem, hogy az hírlapi észrevételekre s czáfolatokra adjon

¹⁾ Deák Antal, megh. 1842. jún. 20.

alkalmat; s olyakra méltattassék. Hogy ez történt, nagyon restellem s részint csudálom. Restellem, mert oly tárgy iránt különben sem igen, a közönség előtt pedig épen nem szoktam szólni, a mihez nem igen értek s mindég óvtam magam azon kellemetlen s ügyetlen helyzettől, mely természetes következménye oly állítás közrebocsátásának, melyet kivívni nem tudunk. Véleményünk s nézetünk minden tárgyban s minden tárgy felett van és lehet, s ilyet bizodalmas beszédben vagy levélben mással is közleni igen természetes; de egészen más nézetnek vagy véleménynek publicum elébe állítása; erre mind magunk, mind a publicum iránti köteleesség következtében csak olyasmit méltathatunk, mit alaposan tudván, mind bebizonyítani magunkat képeseknek érezzük, mind a publicumot a felől meggyőzni helyesnek tarthatjuk. Csudálom is, hogy azon néhány szavaimat valakinek eszébe jutott mázsásoknak nevezni, s hogy megint ezen szerencsétlen mázsa kitételből egy másik egész cikket faragott. Egy oly merő szárazföldi állatnak, milyen magyar ember létemre vagyok, szava tengeri s hajózási tárgyokban nemcsak mázsás vagy fontos, de csak köntinges sem lehet. Egyébaránt én azon helyeket jól ismerő s a dologhoz értő emberek ítéleteiből merítettem azon nézetemet, mert én szárazföldi szememmel láttam ugyan azon helyeket, de igen kevés ideig s nagyon felületesen vizsgálva; a vizet pedig csak igen csendes és nyugodt állapotjában láttam; mert mind az én, mind a Császár nagy meglegedésére sem Bora sem más gonosz kölyke Eolusnak nem bolygatta töredékeny sajkánkat. E napokban írtam Hallernek mostani helyzete s új körülményei iránt.¹⁾ Miket a szláv mozgalmak iránt mint általános nézeteket kifejtettem, ezennel közlöm veled. Abban, mit most a szlávtság dolgai felől írok, mind ezek s több egyebek is bővebben lesznek kifejtve. E jelen közlöttet ha akarod s teheted, használd, hogy mi cím alatt, az tőled függ.

Maradok stb.

V.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. nov. 25.

»Az ellenüink külföldi cikkeknek ugyanazon hírlapokba iktatandó czáfolatok iránti felszólításomat újítom; s kérem, hogy ezt új felszólítás vagy más mód által sikerítse.«

(A levél csak e kivonatban van meg.)

¹⁾ Aug. 8-án kelt e levél, megküldte Kossuthnak, ki beleszötte Pest-m. gyűlésén mondott beszédébe aug. 31. *Pesti Hírlap.* 175. sz. Külön a cenzura miatt nem adhatta ki.

VI.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. nov. 29.

Utóbbi levelembe megyen, mi jelen (levelem) foglalatja; ha azon meggyőződés el nem tartóztat, miszerint lelkiismeretben járó dolog idődből bármi keveset is elrabolni, mire oly nagy szükséged van, a mit a hon javára oly jól, oly gondosan használsz. Most egyszer mégis kénytelen vagyok ily rablás bűnébe esni. Nincs Vörös Pesten. s nincs kihez folyamodjam. Tudod, miszerint a Slavismus tárgyában kezdettem volt firkálni; fejem, szemem s különbeni szenvedéseim gördítette akadályokat legyőztem annyira, hogy azon iratnak mintegy fele már készen van. Lesz hozzávetőleg mintegy 15 nyomtatott iv, oly formán nyomtatva, mint Nagy Károly *Daguerreotypje*. A censura nálunk hihetősen nem lábolná meg; nem azért, mintha kormány elleni volna, mert lelkemre mondom, hogy a magokat pártjáni lévőknek nevezni szeretők őszintébben bizonyosan nem s oly hasznost sem könnyen irtak valódi érdekére nézve; de belekötne a censura azért, mert észak ármányait leplezi le. Ezen okból nem fog Pesten megjelenni. Szeretném tudni, hogy mennyi példánynak és mi áron elkelésére lehetne biztosan számítani. ha ezen munka tulajdon nevem alatt megjelenne.

Egy második kérdéssel is téged terhellek. Ha tudnám, hogy Deák, Bezerédy s Klauzál bizonyosan Pesten vannak, közlök kérném meg valamelyiket. A Varasd deák levelét el nem fogadó megyék mire alapították e tettöket, jól nem emlékezem s mennyibe van tettök helyessége tisztában — megvallom — nem tudom egészen. Ez iránt kérek rövid felvilágosítást, mert szükségem van tudására. A *Hírlap* minden censurái békók mellett igen hasznos és igen derék czikkekkal dús. Ha volna itt egy kis fiam, azzal huzatnék, mint Széchenyi s akármelyiket huzná, biztosan ki merném nemcsak az iránti helyeslésemet, sőt azéerti köszönetemet is fejezni. Beh derék a *Duna és Fiume*¹⁾; a *Magyarország és Keleti kérdés*²⁾ is igen jó. Ki az a H. I? Dolgozó társaid és levelezőid között is kijeleltek vannak. Ki Csertán, az *Egyesülési pont* cikknek lelkes írója? Csak a jó Kazinczy Gábornak hyperboreicus stilusu közlései olvasásakor szédül fejem, mi nálam gyomorémelyégésnek szokott következése lenni. Bocsánat időrablási bűnömért. Köszöntsé barátinkat. Élje boldogul!

Barátod stb.

¹⁾ 194. sz.

²⁾ 195, 196. sz.

VII.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. decz. 1.

Megint levél tőlem s megint bocsánatkérés és kérdés. Tudom jól, megszidsz magadban. Szidj, csak felelj; mert nagy szükségem van reá.

Hozzávetőleg, — mert, hogy tisztán tudni nem lehet, jól tudom, — valjon mennyi lehet 1-ször a mintegy 260.000 nemességből a főrendre, a papságra, birtokosabb s míveltebb nemességre, vagyis összesen azon nemesi osztályra, mely hihetősen latinul ért, számítani, a horváthországiakat s szlavoniaikat ide nem számítván.

2-szor. Mennyi lehet az összes nemesség közt magyarul értő?

3-szor. Mennyi ilyen a városi polgárság közt? Ezekre nézve adj, vagy adass barátaink valamelyike által felvilágosítást.

Kérlek, irasd ki s küldd el nekem a 791-iki 17, 792-iki 7 és 805-iki 4-ik t.-cikket vagy azoknak foglalatját. Áldjon az ég.

U. i. Soós Jánosnak fia darabig itt mulatott; de egy rakás adósságot s egy inasát hagyván itt, elébb állott. Azok kiknek adós maradt, pénzükre, s e szegény inas urára már több havak óta hiába várnak. Az atyjának irtak, s talán egy pár akkor itt volt magyar meg is kapta pénzét; de az itt helybeli u. m. Priesznitznéli étel, lakás s másoknak tartozásai is fizetetlenek. Nagyon restellem e dolgot s szégyellem, hogy magyar tett ilyet. Ha Soós megfordul Pesten, kérlek szólj neki, hogy e nemzetet s nevét terhelő szennyet mossa le.

Valjon a József császár halálakor magyar szalmatűz, azon buzgalom, mely akkor idegen köntös s nyelv ellen csaknem dühöngött, mennyire hatott volt a tótok s horváthok közé; szült-e ez náluk reactiót, vagy vettek-e közülök részt is abban?

Hát a József által a német s a Napoleon által a francia nyelvnek reájok történt erőltetését miként türték?

NB. Mennyi állott s meddig francziakormány alatt; ¹⁾ s ezen résznek a francziáktól visszakapása után, de Magyarország visszakapása előtt német vagy deák nyelv használtatott-e a közigazgatásban? — E pótló kérdésekért, pótló bocsánatkérés. Cura ut valeas.

VIII.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. decz. 8.

Kedves barátom! Elszomorodva olvasám a *Hírlap* 200-ik számában a m. t. t. nov. 27-iki nyilvános üléséről irtakat.

¹⁾ T. i. Horváthországból.

Szegény haza! Boldogtalan nemzet! Ide mellékelek egy *Nyilatkozatot* s egy *kéziratombóli töredéket*. Használd ezeket, ha jónak látod. Ha az ördög nem épen oly fekete, milyennek első tekintetre látszott, tedd a *Nyilatkozatot* félre. A *Töredéknek* ¹⁾ megjelenése talán semmi esetre sem lenne rossz. Ha ezt felveszed lapodba, kérlek, igazítsd ki, mert a kézirat azon részét, melyben ez áll, még nem néztem át; s most oly hirtelen irattam le, hogy átnézésre s kiigazításra időm nem volt. Hol ezen töredékben egy csillag áll, az alá némely tényekkel akartam idézni: mint p. o. — ha jól emlékezem — tavaly az *Athenaeumban* közlött Dévényi Svatopluk árnyának néhány jobb képét áldozatul megégető sat. ünnepet. Ily idézetet tegvél vagy ne tegyél, amint tetszik. Mindenesetre kérlek, keressed ki a hirlapokból azon s ahhoz hasonló több esetet; s irasd meg nekem azok rövid foglalatját s a közlő ujság nevét és számát.

Említett kéziratomhoz talán a Pagette munkájában lévő s a különböző nemzeteket színekkel kijelelő abroszt hozzá fogom csatolni. Kérlek, járj végire, metszethetném-e ezt Pesten ugyanazon nagyságban, de a bele irtakat megmagyarosítva, rézre, aczélra, vagy kőre; s ezen különbségek szerént mi áron; és mi lenne mintegy 3000 példánynak illő szép papirosrai lenyomási ára?

Megbocsáss ezen új alkalmatlanságomért. De hiszen ezt mással is megtudakoltathatod s engem aziránt tudósíttathatsz.

Örömmel értettem, hogy újra atyai örömök nevetnek feléd. Áldjon az ég. Neked s a honnak hozzád hasonló magzatokat! Barátod.

Nyilatkozat: Ha a *Pesti Hirlap* 200-ik számában említett nézetek s állításokra nézve nem létezik hiányos felfogás-szülte tévedés; hanem azok valóban oly értelemben mondattak, a m. t. t. nov. 27-iki nyilvános közülésében s mondattak az elnöki székből, ezen esetre kényszerítve érzem magamat, mint a m. t. t. igazgató s tiszteletbeli tagja felszólalni.

Azon állítást, mintha a szláv mozgalom, magyar nyelv melletti túlbuzgóság okozta reactió lenne, alaptalannak tartom; hogy az rosszul fedő palást s erőltetett ürügy gyanánt használtatik, azon mozgalmak valódi eredete s minősége fedezésére. arról meg vagyok győződve; hogy sem törvényhozás, sem t. hatóságok, sem egyének tettei azon állításra bevehető okot nem adtak, állítom s be is merem bizonyítani; hogy azon hamis váddal minket akarnak kül- és belföld előtt gyűlöletessé tenni, s végre hogy a honunkban s azonkívül is létező szláv mozgal-

¹⁾ E töredék meg is jelent a *Nyilatkozat*-tal egyidejűleg. *P. Hirl.* 1842. 205—206. sz.

mak egész Európát, uralkodó házunkat s honunkat nagy veszéllyel fenyegetik, ezt hiszem s vallom.

Következőleg hiszem, hogy azon helytelen vádnak elösmérése, nemzetünkre nem érdemlett gyalázat bélyegét süti; hiszem, hogy azon vádnak közhitté válása, azon szent paizstól foszt meg, mely leginkább védhet, s mely ha veszni kellene is, a nemzet sírját magasztalva fedné, t. i. jó ügyünknek tiszta fényben állásától; hiszem továbbá, miszerint a szláv mozgalmak fenyegető veszélyei létezésének tagadása: ébrenléletet legsürgetőbben parancsoló órákban veszélyes elaltatás.

Ezekre nézve a m. t. t. nyilvános ülésében elnöki szék-ből mondott beszédet magány nézetnek s véleménynek — mit különben mint szellemi tulajdont mindig tisztetek — nem tekinthetvén; *s ott a beszélő nemcsak mint elnök a társasághoz, hanem a közönséghez s egész hazához mintegy a társaság nevében szólván*: ezennel ünnepélyesen tiltakozva mondok ellene a közlött nézetek s állításokból mindannak, mi feljebb elésorolt meggyőződésimmal s tudomásimmal ellenkezik. És nyilván kifejezem, miszerint azokat a m. t. t. létező vagy létezhető nézeteinek s állításainak el nem ismerem; s merőben tagadom, hogy azon reactoróli állítás megállható s a szlávok által ellenünk emelt azon vád rágalomnál egyéb lenne; tagadom, hogy az alkotmányilag szabad szellemű magyar nemzetisége s nyelve iránti legforróbb buzgalma is, szlávok üldözésire vagy azok elleni gyűlölségre birna s birhatna; s elhatározottan állítom, miszerint valamint azok, kik nemzeti-ségünket az idegen fajuk s ajkuak elleni erőszak által akar-nák emelni vagy terjeszteni, jog s ész ellen vétkeznek; úgy mind az, ki a magyar nyelv s nemzetiség ellen törekszik, s ama szláv mozgalmakat pártolja s előmozdítja, — tudva vagy nem tudva — a közbékének, alkotmányunknak s trónunknak ellensége.

Tudom, hogy vannak s óhajtvá reméllem, hogy sokan vannak a m. t. t. tagjai közül, kik ezen nyilatkozatomban osztoznak.¹⁾

IX.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. decz. 25.

Válasz múlt postán vett levelére. A közlött nyilatkozat s töredékre tett változást s igazítást (a népességi adatokat illetőt) helyeslem s köszönöm. A 15. decz. *Allgemeine*-ban megjelent ellenünki cikket említve, újra ismételem (nézetemet)

¹⁾ E nyilatkozatról s az egész kérdéstről l. *Széchenyi és Kossuth irói harca. Új Magy. Szemle.* 1900. II. kötet.

a német lapokba igtatandó igazolási s czáfolati czikkeket szerkesztendő társulat úgyszólván hivatal alkotása iránt. Kérdés a német *Vierteljahrschrift für und aus Ungarn* iránt. Kérés: tudakolná meg tartozom-e én a M. gazd. egylet pénztárába valami fizetéssel?

(A levél csak e kivonatban van meg.)

X.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1843. febr. 17.

Kedves Barátom! Péterffy, volt zempléni követ megy innen s viszi magával a fiatal Soósnak inasát, kit ez még a mult nyáron egy rakás adóssággal együtt itt hagyott, s kit azóta Priesznitz volt kénytelen tartani. Péterffy néhány napot Bécsben szándékozván mulatni, ezen inast pedig egyenesen Pestre küldvén le, ezen levelet általa küldöm, kérvén Téged, hogy ha valami alkalom lenne, küldd őtet urához. — Első magyar vala ez, ki innen gyalázatot hagyván maga után, távozott. Kell valamit tennünk, hogy itteni szennyes adósságait ő vagy apja megfizesse. Péterffy e tárgyról fog bővebben szólni. — Péterffy által is küldök neked egy levelet, melyben holmiről irok, mit e jelennél biztosabb alkalomra szántam. Áldjon az ég.

XI.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. ápr. 12.

Kedves Barátom! Nem követelve, mert dolgod sok s időd drága voltát képzelni tudom, hanem sóvárogva várok s reménylek minden posta érkezévével tőled levelet vehetni.

A zalai gyászhi¹⁾ reggel vevém s látásomat azon egész napra elhomályosította. Lelki szememet is jövődönkre nézve ború fedi. Mindent higgadtan s öncsalás nélkül elgondolva, látni kell, miszerint institutioinkban annyi fonákság s annyi hiba van, mi képes lenne bármi szilárd s megtisztult jellemű s a legjobb irányu nemzetet is tönkre tenni; s látni kell, hogy nemzetünk nagy többségének jelleme pedig oly léha, iránya oly tévedt s annyira míveletlen, mi által a legbölcsebb s üdvösebb institutióknak is meddőkké kellene válniok. És ezeket látni kénytetve, mégis ki nem fáradni, s el nem csüggedni, valóban nem kis lelki erő vagy roppant ábránd kell.

Helmeczy ²⁾ Szontágnak nagy köszönettel tartozik a kereszt-

¹⁾ A házi adó megbuktatását érti ápr. 4-én s ebből folyólag Deáknak a követségről lemondását.

²⁾ A *Jelenkor* szerkesztője.

apaságért. Aligha a jó Miska eddig maga is tisztában volt: lapja ki telene, borja legyen; de most már tudja, hogy ő a *syntheticum organum*; s hihetősön örül a nagyhirű magzatnak, mely feletti atyaságban csak igen annyi része van, mint nem kevés férjnek háza idegen vérű sarjadékiban. — Buffon sem classificalhatja jobban állatjait, mint Szontágh hírlapjainkat; csakhogy amaz az alkalmazásban jobban vigvázott s agyart fognak, s marczangoló körmöket sima kacsóknak nem bérmál; sem a crocodilt még azért, hogy tojik, a szárnyas éneklők, vagy az estvikét, mivel húst is eszik, a ragadozók közé nem sorolja; melyről pedig mondja, hogy elevent szül s azt tejével táplálja, annak emlősállatságát is elősmeri.

Kérek, ha van módod benne, s nagy alkalmatlanságod nélkül teheted, add Hoffmannak tudtára, miszerint jó lenne, hogy Erdélyben is galétabeváltó-állomásról gondoskodnék. Ott már többen tenyésztenek selymet; nekem is van évenként néhány mázsa galétám, egy pár év mulva pedig sokkal több lesz; de azt nem lehet ott illő áron eladni, s mult évben is 10 kron voltak kénytelenek fontját elvesztegetni, mely ár mellett nem haszon, sőt veszteség van a selyemtenyésztésben. Áldjon az ég!

U. i. Feszültséggel várom a pesti választás eredményét. Hallottam, hogy Deákot szándékozták választani, adja isten, hogy úgy történt legyen. Ide egy Bécsből érkező azon hirt hozta, hogy Deákot ama gyalázatos gyűlés után felgyújtották s két emberét vagy cselédjét megölték; és hogy ő erre kinyilatkozta, hogy soha semmi közdologba többé nem elegendik. Ez utóbbinak lehetetlensége reménylteti velem a hir több részének is alaptalanságát. A mint hallom, Vasban is botrányos ülés volt. Akár egyének hatása, akár a körülmények összemunkálása idézte a háziadó ügyét szőnyegre, s tette azt most már napi kérdéssé, — sajnálandó esetnek tartottam és tartom. Nem vagyok ugyan »a még nincs ideje« tespedési jelszó s palást pártolója; de annyi bizonyos, hogy indítványtételére nézve sokkal többször áll »a még nincs ideje«, mint valaminek gyakorlatba vétét illetőleg. Mit nem lehet kivinni, olyasmi indítványozása többnyire korán van; mert mint anyagi ügy szellemi vállalatok s merényletek, ha nem sikerülnek s marokba szakadnak: nem lépésnek tekinthetők a cél felé, hanem a céltól messze s gyakran nagyon is messze távozásnak. A háziadó kérdése volt az, melynél nagy figyelemmel kellett volna előbb a nemzet üterét megtapogatni; még pedig nem csak a főben vagy szivben, hanem minden tagokban; mert tudjuk, miszerint ritka nemzet az, s a mienk legkevésbé olyan, melynek egész testében vére egyenlőn lüktessen. Józan és ügyes tapo-

gátás s előkészítés után meggyőződván, hogy a megyéknek tiszta többségére csalhatlanul lehet számítani: akkor és csak akkor volt volna e tárgy szőnyegre kerülésének ideje. Hogy ez a nélkül és előbb történt, ha egyének okozták: vétkeztek; ha körülmények: az a ránk mért csapások nem gyengébbike.

XII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 9.

Kedves Barátom! Apr. 17-én irt leveledre nem azért válaszolok csak most, mintha még egy t. i. Apr. 12-iki levelmrei válaszodat bevárni akartam volna; hanem betegség, cura s egy kevés elfoglaltság is gátoltak. Epen ezen elfoglaltság, mely a tiedhez képest számításba sem vehető, nem engedi elfelejtenem, hogy a Te időd minő drága s mennyire kell azzal gazdálkodnod. És ezért nemcsak hogy Tőled hosszas leveleket s mindenkori válaszolást nem követelek, sőt mindenkor furdal lelkiismeretem, midőn valami kérdéssel vagy kéréssel idődöt rablom. S mégis e levelem sem lehet ilyesmitől ment.

A nőnevelőket képző intézet iránti egy pár nézeted közlését köszönöm. Főként a magyar városokat érdeklő sükert ígér; csakhogy 2000 frtot alapítványul keveslek, mivel 500 frtnál kevesebbre egy nevelőket éven át nem számíthatni. Valjon ennyinek megalapítását 12—15 várostól reménylhetnők-e?

A *Magyar Életképeket* kaptam; valamint Kisfaludy s Vörösmarty munkáit is. Mit ezekért kiadtál. Wodianer fogja megfizetni.

A szláv adatok megbocsáthatlan feledékenység következtében csak ma indulnak diligenceon utnak. Más alkalom nem volt s most sincs.

A Stocklassa dolga nekem is zavart s mondhatom, bűt okoz. Én neki köszönettel tartozom; de az, mit érte tenni kellene s minél kevesebb rajta hihetősön nem is segíthetne, — sokkal felülmulja azt, mit más és szorosabb kötelességek tennem engednek. Nem lenne-e más mód rajta ideiglenesen is segíteni?

Közdolgainkról s hirlapjainkról nem kezdek írni e levélben: erre ívek kellenének. — A megyei eseményekről most irok valamit s annak egy részé tmár e napokban megküldöm.¹⁾ De az egész mintegy négy írott ívet teend (ugy írva mint a töredék volt); fogsz-e ily soknak helyet adhatni? Erről kérlek tudósíts; mert ha nem, még valamit hozzácsatolva. röpiratul adandom ki.

¹⁾ *Nemzeti közállapot* cz. cikksorozata *Pesti H.* 256—261. és 265. sz.

Most már egy kérést és kérdést. Az erdélyi megyékben kik assessorok akarnak lenni, megvizsgáltatnak, hogy bírnak-e törvényismerettel; ha arravalóknak találtnak, föleskettetnek; s csak ezek és csak ezek vannak felhatalmazva érvényes kötlevek készítésére, hitelesítésére, coramisalásra, esketések tételére, admonitiókra s többféle functiókra. Megvallom, nem tudom, (pedig nagy és *sürgető* szükségem volna ezt tisztán tudni) a magyarhoni megyékben így vagy miként vagyon? Magam is néhány megyének vagyok táblabirája s mégsem tudom voltaképen, hogy az a »főtáblabiróság, táblabiróság« sat. mi és mit tesz. Igaz, hogy ez gonosz ignorantia, de hiszen nem én vagyok az első v. egyedüli, kire nézve van valami olyan, mit nem tud, hogy mi. Azt tudom, hogy Magyarhonban inkább a sz. bírák s esküttök fungálnak az említett s azokhoz hasonló teendőkben; de hogy ezeken kívül más nemes fungálhat-e s arra kell-e, hogy assessor vagy t. bíró legyen, ezt valóban nem tudom. Eziránt kérek, világosíts fel, még pedig az első postával.

Országgyűlés alatt Pesten vagy Posonban leszesz-e? -- Regalist még nem kaptam; ha nem küldenek, — mint már irtam — követelendem.

Ki volt Szabolcsban Eördögh mellett a másik fő bunkókrata? — A szabadszellemeű pártnak Szathmári győzelme¹⁾ inkább búsit és boszant, mint a másik fél minden eddig kivívott diadala. Ily győzelem megveretésnél rosszabb; s ez az eddig e részben kevesebbé szeplősített ügyön rút mocsok.

Engem egészségi állapotom jogositott volt az utóbbi időkben azt hinni, hogy még nyár előtt haza mehetek; de most megint úgy vagyok -- főként lábammal — miszerint nem tudom, mikor menekedhetem innen. Áldjon az ég! barátod . . .

XIII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 13.

Kedves Barátom! Ezennel küldöm a mult levelemben említett iratom egy részét. Ez az egésznek több felénél, de háromnegyede nincs. Több még nincs letisztázva s az egész még készen sincs. Ebből, mit küldök, láthatod: 1-ör, hogy érdemesnek találod-e a közrebocsátásra s hasznosnak véled-e megjelenését; 2-or, hogy nem találod-e igen hosszúnak s hosszadalmasnak a hirlapbani iktatásra. Ha ez nem lenne akadály, úgy öt vagy hat szakban gondolnám felvételét. A most

¹⁾ *Pesti Hírl.* 244. sz.

küldött foglalná magába a három első czikket; a negyedik félben van. A szakaszok ólomvonalokkal jegyezték. Meglehet, hogy nem eléggé ügyeltem arra, miszerint nem folyvást olvasva, hanem szakaszonként, az emlékezet minden szakasz kezdetével a mondottakra visszavezettség s a figyelem a mondandókra serkentve legyen. Ezen hiányt, (így!) ha jónak látnád s e fáradsággal engem s iratomat szerencsétlenül méltóztatnál, a cikkek kezdetén lehetne néhány szót módosítani vagy hozzáadni. — 3-or. Látni fogod e közlöttből, hogy a censurán át fog-e mehetni; mert ha a második cikket átbocsátja, úgy a többiben bizonyosan nem fog gáncsot kaphatni. — Ha akár terjedelmességeért, akár a censura mián nem vehetnéd ez iratot fel a hirlapba: úgy kérlek, tudósíts haladék nélkül s küldd az iratot postán vissza. Ezen esetben egy más hasonló sorsu dolgozatomat kapcsolván hozzá, röpiratként fogom ez iratot közrebocsátani.¹⁾

E pillanatban veszem a Hirlap 245-ik számát. Tartok tőle, hogy az abban tett reám hivatkozás következtében Széchenyi megint ostora alá vesz, pedig már örültem, hogy a rám mért ütlegetagot kiállván, nyugodni foghatok. Áldjon az ég! maradok

XIV.

Kossuthnak. Freywaldau. 1843. máj. 15.

Kedves Barátom! Tegnapelőtti levelemmel küldött iratom oly sietséggel volt szerkesztve s letisztázva, hogy az impurumot ma újra átnézve, több hibákra akadtam. A cikkek megjegyzése is el fogott maradni. Ezen igazítandók következők: az első utáni második kikezdésnek, mely így kezdődik »Ily körülmények« sat. közepe táján e helyett »honunk rongált *testét*«, igazítsd »honunk rongált *testén*«.

A 3-ik kikezdés első periodusában »*töltött*« helyett »*telt*«, »*tudós*« helyett »*tudó*«, »*akarót*« helyett »*akaró*«. — Ugyanazon kikezdés közepe táján »*nem lenne lehetlen felszámítani*« helyett »*jó részt fel lehetne számitani*«.

A 15-ik kikezdésben, mely így kezdődik »Gyászos és borzasztó« sat., a »féktelenség uralkodik« után kell egy »s«; ugyanazon periodusban a »zabolátlanság« után »*de*« kitörlendő. Továbbá ezen paragraphus végén »*féktelenségek*« helyett »*kicsapongásaikat*«.

A 25-ik kikezdés végéig terjed az első cikk. A második

¹⁾ Az *Erd. Híradó*-nak 1842-ben küldött urbéri cikkről van szó, mely ott a censura miatt nem jelenhetett meg.

czikk így kezdődik »A botránnyos jelenetek gátlására« sat. Ezen 26-ik §-ban »intézetek« helyett »intézkedések«.

A 36-ik §-ban, mely így kezdődik: »Jelen esetek igénylik« sat., a második periodusban »szónoklatról,« »beszédekről« helyett »szónoklat«, »beszéd«.

A 40-ik §-nak, mely így kezdődik: »A kormány részéről teendő lépésekre nézve óhajtott« sat., közepén »kik a botránnyok ellen nem tették azt, mit tehettek s tenniök lehetett« helyett »kell«.

Ugyanezen §. utolsó periodusában »a megyék kormányzóí« helyett »a megyei kormányzó«; és »egész elszántsággal« helyett »teljes elszántsággal«.

A 42-ik §-sal végződik a 2-ik cikk; s a 3-ik cikk a 43-kal kezdődik, melynek első szavai ezek: »Bővebben nem ereszkedvén« sat.

A 48. §. második szava »bizottmány« helyett »bizottmányok«; s még ezen paragraphusban arra hivatkozólag egyes számban voltak többes számra változtatandók; és a periodus vége felé, hol ez van »s a legkijeleltbeknek is diszére lenne« helyett »s az azokbani eljárás a legkijeleltbeknek« sat.

A 68-ik §-nak, mely így kezdődik: »Ezen körülmény épen« sat, a vége felé »ha mondom e tekintet« helyett »ha mondom így tekintet«.

A 4-ik cikk a 72. §-sal kezdődik, melynek első szavai ezek: »Mondottam már, miszerint higgadtan« sat. Maradok barátod.

XV.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 18.

Kedves Barátom! Ezennel küldöm a közöltnek hátralevőjét. Az előbbeninek 80-ik vagyis utolsó előtti §. végén ezen szavak után »A birói hatalomra nézve is ilyenü szokott a nemzet befolyása lenni«, az idezárt, külön papiroson levőnek kell jönni vagyis közbeszuratni. Áldjon az ég! maradok barátod.

XVI.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 27.

Kedves Barátom! F. h. 21-ikről Posonyból írt leveledet csak a mai posta hozá meg. Nem tudom, mi lehet a késedelem oka. Ha ezen levelem is oly csigamódra utazand, tartok tőle, hogy már nem talál Posonyban. Emulített dolgozatomat két ízben küldöttem neked. de természetesen Pestre előbb egy

részét f. hó 13-án, a többit 18-án. Czímet elfelejtettem neki adni, kereszteld. minek tetszik.

A *Szózat*róli kedvező ítéletednek örülök. Bár lenne azon munkának valami hatása; de vagy két ujságlap után mérve (mert egyéni tudósítást semmit sem vettem) tartanom kell, hogy süker nélkül hangzand el. Ez vagy a munka vagy az olvasók hibája lenne; mentsen isten az utolsótól: aggasztó kór-ságunk legaggasztóbb jele volna ez. Hogy a *Jelenkor* 38. száma Budapesti naplója (ki ennek írója?) könyvemről oly en bagatelle szól, nem csodálom; nem azért ugyan, mivel e lap tulajdonosa legrégebb barátom — ámbár reám nézve ez is okúl szolgálhatna — (kinek üldöztetésére legrégebb baráti használtatták magukat legjobban); de nem csodálom azért, mert a szegény tarka *Jelenkor*, nem tudom, függetlenségének bebizonyítására-e vagy annak megmutatására, hogy a tarkának is van valami alapszíne, nem kíván sympathiát mutatni vagy csak gyaníttatni is azoknak egyike iránt, kiket mestere¹⁾ pártnak, még pedig veszélyesnek kürtöl ki s napszámosi utána sipolják. Miként is merhetné ezen független syntheticus lap olyannak dicsérni s helyesleni munkáját, ki az ő mestere némely állításai ellen fel mert szólamlani, s az által annak nem annyiban peleusi mint ulyssesi haragját vagyis boszúját maga ellen lobbantotta; s miként követné el azon ildomtalanságot, miszerint egy olyannak munkáját figyelemre méltatván, az által annak súlyát vagy érdekét emelje. Mindezeket, mondom, természetesnek találom; hanem hogy ezen készsége s buzgósága arra bírja, miként a köztigyelmet s méltatást nemcsak azon munkáról, hanem azon tárgyról igyekszik elvonni, mely minden tárgyak legmázsásbika: ez polgári bűn; és hogy most a német nemzetiség ellen bujtogat, azt gyanúsítja, attól idegeníti, ki most természetes s egyedüli frigyünk s reményünk lehet, ez csakugyan a tactikák legostobábbika s az ildomtalanságok legildomtalanabbika. E bűn és hiba egyenlőn megrovást érdemel s követel. Ha hírlapi harczokra nézve nem volnék silentarius, felszólamlanék; így azt mástól kell várnom s másra bízom. — A *Honderű* is a *Szózat*ot megemléltette, igen laconice s annyiban lapidarius stilusban, a mennyiben e kitévelt a megkövezés eszméjével rokonítani lehet. Ez felejtvén, hogy mi licet — azaz eltűretik — Jovi, non licet bovi. Igaz, hogy ezen állathoz ő legkevesebbé hasonlít, mert hiszen »bovis omnia magna«, ő pedig mind részenkint, mind egészben, mind anyagilag, mind szellemileg mi parányi! de nemcsak a jó ökörnek, hanem a majomnak sem szabad mindaz, mit a nagyszemöldökű (cuncta

¹⁾ T. i. Széchenyi.

supercilio movens) tehet; s nevetségesen szajkózza utána Sz. kedélyszínű, de gyöngédtelen invitatioját. Azonban ezen emberke nem a munkáról szól, mihez teljesen joga van, sem az író invitálgatásával — mitől magát megkimélné — be nem éri; hanem egykét szóval olyasmit érint, mihez nyúlni sem ő, sem más bárki is jogosítva nincs; s oly sértőleg teszi ezen érintést, minél sem ármány, sem erőszak többet, sőt ahoz foghatót sem tehetne. Azt mondja ugyanis: »a ki ilyeket ír, az nem halott, hacsak magamagát nem akarja eltemetni.« Hiszem ugyan, hogy szegényke bántani nem akart; mert nem képzelem, hogy ezt miért akarná tenni; s az irántami negativságával már biztosítja magát a Széchenyi s salonja roszalása ellen; positiv bántásomat pedig nem gondolom, hogy azok is óhajthatnák; azért lehet, hogy a homunculus csak gondatlanságból vagy talán épen valami udvariság gyanánt írta az említetteket s furcsálkodni akart. De az eredményre nézve mindegy: akár készakarva sújtsa valaki, akár ügyetlenül hadarászván, üssön, vagy nem bírván botját, fejünkre ejtse. Az idézett néhány szó sem kevesebbet, sem többet nem tesz, mint egyfelől, hogy nem igaz. mit állapotom felől állítok, vagyis hogy hazudok s komédiáskodom; továbbá azon általa igaztalannak bélyegzett állításom szerint cselekedvén, mint mondja, »magamat temetem el«, mi pedig vagy gyávaság vagy henyeség vagy minden kötelességrőli megfeledezés szüleménye és semmi egyéb nem lehetne. Ily néhány szóval — mondhatni — egy rövid lélekzettel bajosan lehet több kedvetlent és sértőt és potencirozotabb rágalmat s gyöngédtelenséget kiböfenteni: mert oly szomorú helyzetbelit, mint én, épen helyzetét illetőleg érinteni ily váddal, sújtani ily rágalommal és még gúnynyal tenni ezt, valóban gyomorémelyítő. Mostani helyzetem tudva van; magam is ábrázoltam azt soknak s az unalomig sokszor s részletesen. Hánynak s hány-szor nem írtam meg: hogy az egész telet fűtetlen szobában s bármi zivatar közt is nyitott ablak mellett ülve, vagy a szabad ég alatt kellett töltenem; hogy a dohányfüstöt szemem teljességgel nem tűri; — s hogy mihelyt szobába, — ha nincs is fűtve — csak egy félórát töltök, — mihelyt szememet — habár künn is, — pipa- s főként cigarofüst éri, mihelyt hosszabbban élénkséggel s erősebben beszélek vagy valamire huzamosb feszült figyelmet fordítok, avagy valami kedvetlenség s boszúság ér, látásom mindjárt megzavarodik s elhomályosodik; mi gyakran, sőt többnyire oly fokra hág, hogy csak mint sűrű köd vagy fátyolon át inkább csak sejdítem, mint látom a tárgyakat; s mely állapot mindaddig tart, míg csendesen alhatom, mi hogy ily hangulatban nem könnyen történhetik, képzelhetni. Már ki ily helyzetben van, nincsen-e az nemcsak a polgári

közéletbeni részvét minden lehetőségétől, hanem a társas élettől is teljesen elzárva; lehet-e ilyennél akár polgári, akár társadalmi tekintetben még lélekző lény kevesebbé létező és valódibb halott? Az említettekhez járul, hogy nem tudom s nem lehet tudnom: valjon ez a gyógy mód s az itteni mulatás tartogatja-e szemem világát? Erre mutat az, hogy az egyik szemem fekete-hályogszülte vaksága négy év óta a másakra még egészen át nem ment, mi különben majdnem kivétel nélkül mindennél igen hamar át szokott menni. Az, hogy állapotom mindamellet is rosszúl, nem czáfolja azt, hogy az itteni mulatás tartogatja szememet, hanem csak menthetlen voltát bizonyítja. Már ezen lehetőségben s hihetőségben magam iránti kötelesség az itteni unalmas és gyötrelmes mulatás; mi ellenkező — hasonlóan lehető — esetben, ok- és haszon nélküli önkínzás. Ily kínosan lelánczolt embert invitálgatni s vele furcsálkodni oly otrombaság s gyávaság, minek bélyegzésére új szót kellene találni, mert a létezők mind igen gyengék. Helyzetemet a *Honderű* szerkesztője ha ismerte, mit mondjak tettéről; ha pedig azt vallja, hogy nem ösmerte, úgy maga tanúsítja, hogy ő is halottnak tartott s tart; mert honunkban minden ismertebb élő embernek sorsát s mikéntlétét ő minden aprólékában tudja, s tudnia is kell. — Meglátom: leszek-e kénytelen a beteg orosz-lán (sans comparaison) szerepét annyira játszodni, hogy magam nem mozdúlhatván, még a *Honderű* is (hasonlóan sans comparaison) senkitől sem büntetve fogjon rugdoshatni?

Leveled több pontjaira jövő postával, de már Pestre. Barátod stb.

XVII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 29.

Kelves Barátom! Tegnapelőtt félbeszakított válaszomat folytatván, legelőbb is ki kell a királyi előadásokoni örömet fejeznem; korszerűek s okosak. Ezeknél jobbak mostanság bizonynyal nem voltak. A nagyok nyilatkozatai is igen örvendetesek. Mondod, hogy nagy az idő hatalma. Igaz, az idő, ezen nagy zsarnok, személyünknek ezen soha nem nyugvó ellensége, nemzetek s az emberi nem ügyét tekintve gyakran a legjótévőbb frigyes s leggondosabb ápoló; sok jót fejt ki, sok nagyot épít, ha szinte később önmaga által újra felforgatandót s megemésztendő; de ezeknek, felemésztésre szánt s azzal végezendő létezésök hosszabbra s szabály szerint annyira van mérve, hogy mi sokkal mulékonyabbak, saját pillanatnyi létünkhöz mérvén a létezését, hosszúnak találjuk amazt; s építőnek, fentartónak véljük, s mint olyat áldjuk az időt, melynek személyünkre s

tettünkrei hatásának dúló erejét keserűn érezzük s az ellen méltán panaszkodunk; pedig minket is ő alakít s tart szintűgy, mint nemzeteket s országokat, de ezeket is épen úgy mint minket, csak azért, hogy megint felfaljon. Nemcsak egyénekre, de nemzetekre nézve is áll, a laetus in praesens animus oderit curare quod ultra est; csakhogy a »laetus« az okos használást tegye s az »oderit curare« nem buta fatalismusban megnyugovásban, hanem a változandóság változhatlan törvényének mindig szemelőtti tartásában álljon. — Nekünk is a jelen kedvező körülményeknek örülnünk kell s a lehetőségig használnunk, még pedig idővesztés nélkül; mert e kedvező körülmények a mulandóságok mulandóságai közé tartoznak.

Kérlek, ha érkezel, rajzold nekem néhány vonással a követi kar személyzeti állásának képét.

Ha ezen levelem még Pozsonyban érne, kérlek, kérdezd meg Rádaytól, megrendelte-e számomra az országgyűlési irományokat s a RR és FÖRR naplóját, valamint a Záborszky tudósításait, amazokat ez időszerint magánál megtartván, ez utolsót pedig rendesen ideküldvén. Rádaynak f. hó 23-án írtam, innen oda utazó főhadnagy Nádas által.

Stocklassaért a jótállást 400 frtig elvállalom; odaértvén, hogy általa a rendes havi fizetés iránt biztosítva legyek. De hát azon kölcsönözendő pénz kamatjának fizetése miként történendik? A dolog elrendelését s Wodianerrel eligazítását vállald, kérlek, magadra, ott helyben azt személyesen Te könnyebben tehetvén, mint én innen levél által.

Szegény Lovassyra nézve örömost tenném bárkinek is felszólítását, de az érdeklettekeli ösmeretségem nem oly természetű, hogy sükert remélhetnék. Ha aláírás nyittatik, engem is írj be 20 vagy 40 conv. frttal ahhoz képest, mint a körülmény kívánandja. De ugyan miként van, hogy 1000 frt kívánatik számára egy évre; ez nekem nagyon soknak látszik.

A nőnevelő intézetre nézve felszólítást én tehetek, de csak ez is az, mit fogok tehetni; mert comité alakítását én a távolban nem eszközölhetem. Még nem kaphattam elegendő adatokat arra, hogy a felszólítást valami, ha csak rövid tervvel is egybeköthessem, mit pedig szükségesnek tartok. Az 500 frtot nem váltóban, hanem ezüstben értettem. Ez iránti tudakozódásaim s tapasztalásim szerint 500 efrt jó részt kell. Tartás, tanítás, ruházat sat. sokra megy; leánykáim, kik Tünczeréknél vannak, évenként mintegy 1300 efrtra mennek, pedig feleslegesen s fényűzőleg semmi sincs. Nem tudnád-e a hernalsi vagy más ily intézetek leírását, szabályait nekem megszerezni? én Bécsbe írtam Nagy Károlynak, de nem vettem még válaszát.

A táblabírák iránti felvilágosítást köszönöm. Nem tisztán

ugyan, de ilyenformán tudtam én is a dolgot; azért iratomban nem a magyarországi t. bírákról, hanem az erdélyi magyar assessorokról szóltam.

A *Szózat* mind a magyar lapokban, mind az Allg.-ban 2 f. 40 krral van hirdetve; pedig Wieganddali egyezésem következtében 2 fnak kellett volna a bolti árnak lenni. Tartok tőle, hogy ezen árfelemelés következtében nehezen kelend; pedig nemcsak finansialis tekintetben, hanem az ügyért hamari kelését nagyon óhajtottam volna.

Az úrbérről Erdélyt illetőleg írtam volt a múlt erdélyi országgyűlés alatt valamit s még Dec.-ben megküldöttem a Híradónak; de nem jelent még mindeddig meg, a censura akadékoskodván, mit nem tudok megfogni; mert annál sokkal keményebb czikkek is jelentek s jelennek meg a Híradóban. Ezen iratomnak (valamivel kevesebb a most Neked küldöttnél) megjelenését Erdélyre nézve nagyon szeretném. Lehet, hogy a napokban meg fogom azt neked küldeni, azon kéréssel: kísértsd meg Pesten kapni reá »imprimatur«-t. Ha ez sikerülne, röpirat-alakban bocsátanám közre. A Hírlapban nem követelek számára helyt, az inkább csak erdélyi érdekű lévén.

Regalist a napokban kaptam, miután az iránt a cancellárnak írtam. Azonban hasznát vehetni nem fogom. Nem tudom, fogok-e a nyáron Pestre s onnan haza mehetni; — mi körülményeimre nézve felette szükséges lenne. Egészségi állapotom a mellett, hogy rossz és gyötrelmes, nagyon habozó s változékony.

Nem írod, hogy fiúval vagy leánynyal ajándékozott-e meg az ég Téged s te a hont? Isten veled.

XVIII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 30.

Kedves Barátom! Postán volt már tegnapi levelem, midőn ma 26-iki soraidat vettem. Nagyon sajnálom leveledből nem láthatni, vetted-e második közlésemet is? Véleményem szerint ezen második közlés kifejezett aggodalmidra nézve tesz a dologban változást. Észrevételeidet csak úgy foghatnám teljesen fel, ha tudnám, azok az értekezésnek csak az első részét vagy az egészet illetik. Nem tudván előre: lesz-e a kir. előadásokban a tárgyról említés, természetesen nem alkalmazhattam magamat a szerint. Ennek tudása — hihetősön — az értekezésnek vagy legalább némely részeinek más fordulatot adott volna. Ezen tekintetben az egésznek megjelenése már megkésett s egy részben idejét multa. — Annak előérzete vagy sejdítése, miszerint a törv. hozás az általad említett két veszély közt leend, okozta azon óhajtásomat s annak javalla-

tát, hogy a tárgyban legtöbbet magok a t. hatóságok tegyennek; minek reménylhetésére pszichológiai okok is jogosítottak s a szathmári sat. legutolsó határozatok csaknem teljes biztosságot adnak. Ezért érdekelttem a törvényhozás által teendőket csak általánosan s inkább mellékesen. Mind a kormány, mind a törvényhozás részéről inkább a történetek büntetését s orvoslását óhajtottam; s a jövőre a rend biztosítására javallt módok per excerpta leendő létesítését véltem legtanácsosabbnak s egyszersmind kivihetőnek, de azonban elkerülhetlennek is. Megyei coordinatiobai kezdés nemcsak igen hosszadalmas s nemcsak épen a létező bajok által gátolt ut, hanem veszélybe is vezető lenne.

Egyébiránt kérde: »tanácsosnak tartom-e a megyei kicsapongások kérdését most azon szempontból venni discussio alá, (s pedig *most*, épen *most*, midőn azok a megyei köztanácskozások szőnyegén forognak) hogy a *nemesség tömege eszeveszett csoport*, hogy a *nagy számnak választásokba s köztanácskozásokba befolyása vétkes, káros, botránys képtelenség*; hogy *a dolog jobban volna, ha minden választás a kormány kezében volna, minthogy a buta tömegnél van sat.*; mondom, tanácsos-e a thesist így állítani, mintha csak anarchia és absolutismus közt kellene választanunk« sat. Én mindezt tanácsosnak épen nem tartom; s ha értekezésemnek egésze akaratom ellen ily értelművé alakult, ugy kétségen kívül azt közrebocsátani nem kell s nem lehet. Azonban én nemcsak akartam azt kimondani, hanem nyilván ki is fejeztem, hogy nem a választási jognak közös volta, hanem a joggal bíróknak elvetemedettek által eszköz gyanánti használata botránys és káros; — és hogy nem a köznemességnek köztanácskozásokbai befolyása, hanem ezen befolyásnak közvetlenül s elámitott, megvesztegetett s dühödtté tett tömeg általi gyakoroltatása vétkes, káros s botránys képtelenség. Ezt pedig ki kell s épen nekünk kell kimondanunk. Ha ezt mi nem mondjuk s a megyék érezni nem fogják: reménylni nem lehet, hogy a különben idves dolognak kárhözatos alkalmazásán változtassanak; s ha mi nem mondjuk ki, minő hatályossá teszszük ennek elleneink általi kimondását s ügyünk elleni felhasználását. Ha nem volna más választás, mint megvesztegetett, elámitott, vérengző csoport bottal s bicsokkali határozatai által eszközlendő, vagy egyenesen a kormány kezében lévő igazgatás — és a hivataloknak vagy ezen csoporttói megvásárolhatása vagy a kormánytól kaphatása közt: ugy természetesen ezt választanám; de hogy ezen két extremum s az anarchia vagy absolutismus közt kellene választanunk, az talán állításaimból nem foly, s azokból — azt hiszem — kifacsarni sem lehet.

Mindemellett is a távolból a körülmények képét s azoknak főként rejtettebb oldalait oly kevésbé ismerem, s az ügyöt oly szentnek, de egyszersmind oly kényesnek vallom, miszerint felszólításodra s kérdésedre egyenesen nem felelhetek, hanem felhatalmazlak s kérlek: néhány barátainkkal, u. m. Klauzálal, Bezerédyvel, Beöthyvel s még a kivel jónak látandod, közöld az értekezést; fontoljátok s rostáljátok meg; egészen töletek függjön meg- vagy meg nem jelenése. Ha jónak látjátok, azt sem bánom, hogy belőle valamit kihagyjatok, változtassatok vagy hozzáadjatok. Hiszen nem írói viszketegségből s szeszélyből irtam; hanem azért, hogy valami olyan jelenjék meg, minek haszna legyen. E cél elérésére még arra is kész lennék, hogy valami olyan jelenjék meg nevem alatt, mibe Ti változást tettetek s miből törültetek vagy mihez hozzáadtatok. — Az igazításokat azonban velem mentől elébb közöljétek, nem azért, hogy a megjelenés ettől legyen felfüggesztve, hanem azért, mivel lehet (de csak lehet), hogy még fogok egy cikket pótlólag írni s ezt igazításaitok szerint akarnám alakítani. Ezen pótlékban a kir. előadások e tárgy iránti pontját, mint oly szerencsés körülményt említvén, mely az iratom végén kifejezett reményem teljesülésére mutat, arról szólandok, hogy most mind t.-hozás, mind a t. hatóságok előtt minő sikerdús, de egyszersmind kétes mező nyílik meg; s eléadandom előforduló ellenvetés alakjában mindazt, a mit irsz, hogy az olygarchia bujtogatásul mondand, mind pedig annak szükségét, hogy épen ezért kell a t. hatóságoknak tenni s tevésök által az országgyűlés teendőit elősegíteni, nehogy csak anarchia vagy absolutismus közti választásnak lehetsége álljon elő. Mentől előbbi válaszodat kéri barátod.

U. i. Értekezésem megjelenése esetében jó lenne előre-bocsátólag megemlíteni: miszerint ezen értekezés még május elején iratott, hanem akadályok mián mind megküldése, mind megjelenése elkésett.

Meg volt már ezen levelem írva, midőn eszembe jutott, hogy a második cikk végéhez vagyis a 41-ik §. után is még szurjak valamit közbe, az általa kifejtetteket tartván szem előtt. Ezt el is készítettem, de még nincs leírva, azért csak a közelebbi postával küldöm.

XIX.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jun. 1.

Kedves Barátom! Ezennel küldöm a 41. §., mely ezen szavakkal kezdődik: »A kormány hatalmában levő« s ezen szavakkal végződik: »baj ellen tenni lehet és kell« után iga-

zitandót. — Ez alkalommal futólag az egész értekezést átnézvén, még több változást s igazítást kívánókra találtam. Néhányat ide feljegyzek.

A 11-ik ezen szavakkal »*Ha felette nagy szám általi választás*« kezdődő §. közepén ezen szavak után »ha ennek következtében az«, közbeszurandó »*hogy a választások egyenesen s kirekesztőleg buta s megvásárolt tömegtől függenek*«. A végire pedig azon §-nak ezen szavak után: »*sőt közvetre törvények hozatalát is bízni*« ez jön: »*s oly móddal bízni, hogy az által értelmesség teljesen ki legyen zárva; s az értelmesség s a lélekvásárlásra vetemedni nem akaró erényesek befolyásuktól s jogaik gyakorlatától meg legyenek fosztva*.«

A 31-ik vagyis az ezen szavakkal »*A kölcsönös visszatartás*« kezdődő §. közepén ezen szavaknál »*még a másik felet ezen helytelen és tilos eszköz használatától megfosztani*« után egy »is« jön.

A 72-ik §-ban e helyett »*De haszinte ez lenne a legtermészetesebb*«, jöjjön »*De ámbár ez lenne a legtermészetesebb*«.

A m. hó 18-án külön papíron küldött s a 80-ik §. után jövő pótléknak azon §-ában, mely így kezdődik »*Ezen qualificatio*«, ha e szó egyesszámban találna lenni, ugy az s az arra vonatkozók többesre változtatandók.

A 111-ik vagyis a VI. cikk 4-ik §-ának végén ezen szavak után »*De a tisztválasztásokra*« jön egy »nézre«.

A 119-ik vagyis a VI. cikk 12-ik §-ában ezen szók után »*az azon functióknál hasonlíthatlanul fontosabb tanácsadói*« hozzáadatik e szó »*tiszt*«.

A 122. §. 2-ik periodusában ezen szavak után »*alkotmányrólí tiszta fogalom s közjogi ismeretek*« helyett »*ismeret*«.

Üdvözeld barátinkat s élj szerencsésen.

XX.

Kossuthnak. Freywaldau, 1893. jun. 11.

Küldöm azon egyik cikket, melyről a Rádaynak írt s általa veled közölt levélben említést tettem. Ha tetszik, használd. (Czimezd, mint tetszik.¹⁾)

Kik azon fejmegyei szereplők, kikről a 253-ik számban említés van? s kik az árvaiak? s melyik szellemű párt lett ott győztes? A Kliegel gépére irj alá s fizess nevemben 10 frtot. Barátod W.

¹⁾ A cikk, melyről Ráday Gedeonnak jul. 9-iki levelében írt. az országgyűlési ifjuságról szólt.

XXI.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jun. 20.

Kedves Barátom! Ez órában vettem f. hó 11-iki leveledet s ugyanaz órában a Hirlap 256-ik számát is. Az általad tett változásokban megnyugszom, a censoréiban meg kell nyugodnom s így az egész értekezést sorsára bízom. Még fogok talán ez értekezéshez egy pótléket küldeni.

Reményilem, Ráday közölte veled eddig kétrendbeli neki irt leveletem, melynek egyike mellett egy Neked szóló levél s egy cikk volt. — Sietek, hogy e soraim mai postáról el ne maradjanak s szemem is ma nagyon rosszul van; — azért közelebből többet. Áldjon az ég!

XXII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jun. 29.

Kedves Barátom! Küldöm a pótlékcikket is. Második cikkem ugyan gyalázatosan megheréltetett. Ki azon censori barom, ki ily műtéteket teszen?

Szegény Lovassyra nézve egy felszólítást irtam. Ennek egy példányát Posonyba küldöm Rádaynak; a másikat neked, de csak a jövő postával, mert előbb az itt levő egy-két magyarnál próbát teszek.

Vágyom tudni, vetted-e f. h. 11-iki és 20-iki leveletem? Áldjon az ég!

XXIII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 1.

Kedves Barátom! Küldöm ezennel a szegény Lovassy ügyébeni felszólítást; s küldök egy utalványt az íven álló 100 s a Kliegl számára aláírt 10, együtt 110 p. frtra.

Alkalom szerint, kérek, ird meg, ki a Jelenkornak a pesti gyűlésről tudósítója? Áldjon az ég.

Ú. i. Lehetne v. talán kellene is tudnom s mégsem tudom, hogy az iparegyesületre tett alapítvány kamatját mikor és kinek kell fizetni? Én a neked küldött ívet néhány aláírással . . . [Itt megszakad.]

XXIV.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 7.

Kedves Barátom! Tegnap érkezett ide egy ifjú Posonyból, kitől ottléted értesemre esett. Sajnálom, hogy ezt előbb nem tudtam s hogy utóbbi leveleimet mind Pestre utasított-

tam. M. h. 29-én küldöttem el a pótlékczikket. F. h. 1-én pedig Lovassy számárai aláírást. Mind ezeket, mind előbbi leveleimet illetőleg nagyon óhajtom válaszodat s tudósításodat vehetni. Barátinkat köszöntsd. Áldjon az ég!

XXV.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 10.

Kedves Barátom! Közölte-e veled Ráday Jun. 9. s 11-iki leveleimet s Te vetted-e máj. 27. s 29-iki soraimat? Megbocsáss, hogy roppant sok dolgaidd közt még én is zaklatlak. Azon részvétlenség, melyre — mint leveleimben érintettem — a *Szózat* talált, minden tekintetben szomorító. Annak *Jelenkor* s *Honderübeni* boszantó modoru említéséről már szóltam. Azóta semmi nyomát sem tapasztalom, hogy valaki figyelemre méltatta volna, kivévén az *Allgemeine Zeitung* egy levelezőjét; de a ki épen azt s csak azt emelte ki belőle, mi oly egyoldalulag véve az egésztől csak ferde fogalmat terjeszthet s kivévén az országgyűlésen egy követet, de ennek megemlítésében sincs több köszönet; pedig épen azon tárgyak lévén ott szőnyegen, melyekről irtam, sokak beszédét olvasva, lehet s kell óhajtani, hogy bár a *Szózatban* mondottakat figyelemre méltatta volna.

Valljon ki az a Kocsi Horváth Zsigmond, ki a *Jelenkor* 52-ik számában »Magyarország s a vészes szomszéd« című igen ostoba cikket írta? Ilyesmit hirlapba fölvenni s közrebocsátani bűnös ostobaság. Áldjon az ég!

XXVI.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 15.

Kedves Barátom! Ha foglalatosságod csak levelezés volna, úgy maga rendén találhatnád sűrű s mindig választ követelő leveleimet; de annyi s oly fontos dolgod közt lehetlen, hogy ezekkel neked unalmat s alkalmatlanságot ne okozzak. S mégis kénytelen vagyok most megint, még pedig igen furcsa kérést intézni hozzád. Bendik Antal, gróf Apponyi titoknoka, húzamos ideig volt itt curában; altest-bajok s hypochondria környezte. Mint igen becsületes, értelmes és művelt embert, itt minden ösmerősi becsülték s szerették. Télen múlt egy éve, midőn innen hazament; azóta róla sem hallottam, míg egy pár hét előtt megint ide jött. Szegénynek hypochondriája egy rögeszmében pontosult; abban t. i., hogy ő nehányszor én ellenem s némely megyék cselekvésmódja ellen s a muszkák mellett szólván: ő nekem s a szabadszellemeű pártnak feladatott; a *Hirlapban* megjelent cikkeiben, főként az

enyimekben ő érdekeltetik; reá czéloz Lukács az *Allgemeine*-ban megjelent nyilatkozatában. Mindezek következtében ő perbe fog idéztetni; az országgyűlésen előforduland neve s gyalázattal fog bélyegeztetni sat. sat. Priesznitzzel egyet értve, minden lehető próbálunk megnyugtatóra vagy gyógyítására; sikerült is némely képzetét eloszlatni s aggodalmai egy részét lecsillapítani; de azon képzettel nem akar felhagyni, hogy csakugyan feladták őtet neked s más barátinknak. Erre nézve a szerencsétlen számára gyógyszerül szükségem lenne tőled egy levélre, melyet neki megmutathatnék s melyben biztosítanál, hogy őtet neked fel nem adták s hogy Te végire járván, bizonyossá tehetsz, hogy máskor is ily ellenei feladás nem tétetett s országgyűlésén róla, mint országgyűlési tárgyról senki sem is gondolkodik. Lukácstól is szint ily levélre volna szükségem; azért kérlek, szólítsd fel őtet e végre nevemben szíves idvezletem mellett. Aldjon az ég!

Barátod . . .

XXVII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 20.

Kedves Barátom! Jun. 11-iki leveled óta mást nem vettem; s így csakugyan Jun. 11. [melyhez egy cikk volt csatolva] Jun. 20-iki, 29-iki [midőn a *nemzeti kórállapothoz* a pótlékcikket küldöttem], Jul. 1-rőli [melyben volt a Lovassy melletti felszólítás zárva], Jul. 10-iki és 15-iki leveleimre várom válaszodat. De még május 27-iki, 29-iki soraim több tárgyaira is nagyon óhajtanék egy pár szó feleletet vehetni.

Leánykáim — kik mint tudod, Tünczeréknél vannak — eddig a *Hírlapot* olvasgatták Taschnernek — ki Tünczeréknék sógora — járván egy példány; de ezen példány elmaradván, ők pedig — minek nagyon örülök — tovább is olvasni akarván: kérlek, ha van kapható példány, egyet az év kezdete óta tégy számomra félre s a mostantól következő számokat rendesen küldd hozzájok; ők laknak Veréb-utcza új Fessel-féle házban.

Maradok . . .

XXVIII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. aug 4.

Levelet levélre, kérést kérésre halmozok hozzád; amazokat azon reményben, hogy ha sok dolgaid mián nem igen válaszolhatsz is, egyszer csak fogsz nekem irhatásra is egy kis időt kigazdálkodhatni; kérésimmal pedig jóságod rovására vétkezek, bocsánatért könyörögve s azt reménylve. Mostani kérésem

következő. Bizonyos hirdetménynek magyar és német ujságokba leendő iktatása tárgyában irok mai postával Fényes Eleknek mint a magyar gazdasági egylet . . . [Török úgy tudom, nem lévén már Pesten]; ha valahogy ő sem lenne Pesten, kérlek méltóztassál azon levelet felbontani s az abbani kérést teljesíteni.¹⁾

U. i. Fényes lakását nem tudván, a *Magyar gazda* szerkesztőségéhez utaltam az említett levelet.

XXIX.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. aug. 5.

Kedves Barátom! Egy levelemben tettem említést egy czikkről, az erdélyi úrbérről szólóról, melyet még a múlt Deczemberben küldöttem volt az *Erdélyi Híradó* szerkesztőségének; de a mely mindeddig meg nem jelenhetett s a mint már most bizonyos tudósításból tudom, meg sem is fog jelenhetni. Ezen meg nem jelenhetésnek egyedül tartományi szűkeblűség s azon túlságos szigor oka, melylyel most az erdélyi könyvvizsgálat kezeletik. Ezen czikkben semmi sincs, minél keményebb dolgok s igazságok a magyarhoni hírlapokban naponta meg ne jelennének; azért azt hiszem, hogy az ottani censurát meglábolhatja. Kérlek tehát, Barátom, méltóztasd megpróbálni s ha átbocsáttatik, úgy akár a *Hírlap Értekezőjében* adj neki helyet, akár pedig mint kis röpiratocskát külön nyomasd ki. Közelebbről egyedül Erdélyt érdeklő levén, lehet, hogy nem fogod a *Hírlapnak* még *Értekezőjében* is maga helyén levőnek találni; azonban talán többen is fognak — legalább Erdélyben — olvasni, ha röpiratként jelenik meg. Célom természetesen az, hogy mentől többen olvassák s még pedig épen Erdélyben; mert igen szükséges, hogy azok ilyesmit s épen énféle embertől jövőt olvassanak. Ha röpiratalakban nyomatod ki, úgy azon kis összeget, mi abból a nyomtatás költségein feljül bejőne, akár az ipar-egyesület, akár a kisdedővő-egyesület tőkéje gyarapítására adnám.

Nem szemrehányáskint említem, hogy több leveleimre nem vettem választ: csoportos dolgaid bőven elég okok s mentségek; de nagyon szeretném tudni, hogy jelesen Június 11-iki levelemet s az ahhoz csatolt *Országgyűlési ifjúságróli* cikkemet vetted-e? Ezenkívül Június 20-kán, 29-kén, Július

¹⁾ Egy hirdetésről van szó e levélben, hogy okt. 2-án ménésének felét elárverezzi. A hirdetés meg is jelent. Az árverezés megtörtént s 101 lovat adott el kb. 26.000 ezüst frton.

1-én, 10-kén, 15-kén, 20-kán s Augusztus 4-kén írtam neked. Ezekre, valamint Május 27-ki, 29-ki leveleim több tárgyaira még nem vettem válaszodat.

Csak ma olvasám a *Kérdések legkényesbire* című vezércikkedet. Ha soha egyebet nem írtál volna s nem írnál, e cikk már magában mind írók, mind hazafiak közt első helyre lenne képes nem csak pillanatra, de maradandólag helyezni. Mi silányan és soványúl jelennek meg e mellett az én e tárgyról szóló cikkeim; de ily móddal árnyékoltatni örömömmre szolgál.

Áldjon az ég! maradok . . .

XXX.

Kossuthnak. Zsibó, 1843. okt. 19.

Kedves Barátom! Megválásunk óta még nem írok Neked,¹⁾ gondolván, hogy levelem nem fog Pesten találni; míg e soraim felvászorognak, talán Te is vissza lészesz fiemei utadból térve. Én képtelen rossz útban, még egy helyt ökör-előfogatra is szorulva, de szerencsésen megérkeztem a már megkezdett árverésre. Az árverés várakozásomat feljűlmuló jó eredményű volt. 101 ló kelt el s mintegy 26.000 efrt jött be. Az angol-székely ivadékok részint már el voltak adva, midőn megérkeztem; de mégis vettem a számodra kettőt 301 frton; nem kijeleltek, de jók. Ha nincs reájok szükséged, vagy hozzájuk kedved: szívesen megtartom; ha pedig van, úgy néhány hét múlva felküldöm; akkor még más lovat is kelletvén felküldenem.

Az öcsém, Wesselényi Ferencz, nyolcz éves fia mellé keres nevelőt: ezen nehéz feladatban hozzám is folyamodott s folyamodik általam hozzád is; kérünk, tudakozódj s tudakozódtass. Becsületes magyar családnak jóvérű ivadékát jó nevelő szerzése által jó emberré s igaz polgárrá alakíttatni: üdves tett.

Szemem többnyire tűrhetőleg van; lábom sokkal rosszabbul. Ennek az itt járó rémítő rossz idő is lehet oka. Épen ezen állapotja lábomnak, a borzasztó rossz út s itteni sok dolgom bajosan fogják engedni, hogy ezen hónap végével Pestre menjek. Oly sokáig valék fészketlen, hogy most valahára abba bele ülhetvén s bele melegedvén, bajosan mozdulok ki belőle. Barátnkat szívesen köszöntvén, maradok . . .

¹⁾ Wesselényi 1843. aug. 24-én elhagyta Freywaldaut, 26-ika óta Lévárdon időzött Kollonicsnál, honnan többször Pozsonyba is berándult, majd Adándra ment s szept. 20-dika tájt ért Pestre, hol Kossuthal találkozott. Onnan okt. 2-dikára ért haza Zsibóra.

XXXI.

Kossuthnak. Zsibó, 1843. nov. 14.

Kedves Barátom! Ezennel küldöm neked a két kanczát. Ki őket vezeti, viszen még egy hátaslovat Kollonics számára Lévárdra s onnan azon két lovamat, melyet ott hagytam, lehozandja. Ennél fogva ezen lóvitel s hozatal közös lévén, az — az ide mellékelte szerint, — azt hiszem, illően leszen elosztva. A Te részedre, mint látod, 16 f. 32 kr. esik; a lovak ára pedig 301 f.; s tehát 317 f. 32 krt fogsz Te nekem, majd mikor felmegyek, fizetni vagy arról kötelezvényt adni. A két kancza jó hámos, s mindkettő hátas is; azt hiszem, hogy csikózók is. Nemcsak óhajtom, de bizton reménylem is, hogy meg leszesz velek elégedve s nem leszen bennök károd. A vezető az egész pénzbeli illetményt itt kezéhez kapta; azért neki csak kötőfékpénzt s egyebet semmit sem vagy fizetendő. Áldjon az ég! Maradok . . . [A lovakat vezető ember által küldte.]

XXXII.

Kossuthnak. [Postán.] Zsibó, 1843. nov. 14.

Kedves Barátom! Ma indult a számodra vett két kancza Pestre. Tíz nap van a vezetőnek Pestig menésére számítva. A kanczák jók, kivált a barnapej. Azt hiszem, hogy mindkettő csikózó, hágatva mindkettő angol televér ménnel van s mindkettő angol televér mén leánya s a barnapej anyjáról is angol televér ivadék, mert csak nagyanyja volt eredeti székely kancza.

Egészségem nem hiszem, hogy tavaszig engedje a felmegetelt: lábom nagyon rosszul van s szemem állapota is, nem gyors léptekkel ugyan, de hanyatlik. Áldjon az ég! Maradok barátod . . .

XXXIII.

Kossuthnak. Zsibó, 1843. nov. 19.

Kedves Barátom! Ezen levelem vételekor bizonyosan kezedben lesz már f. 14-iki postán küldött levelem. Reménylem, hogy akkorra az ugyanaznap felindított lovak is meg lesznek érkező. Bár a temérdek rossz utban baj nélkül érkeztek legyen meg s bár meg lennél velük elégedve.

Én 1838-ban a pesti vakok intézetére alapítványt tettem — ugy emlékezem 500 frtnyt — de oly móddal, hogy ezen alapítvány csak akkor váland kamatolandóvá, midőn én honomba s lakomba vissza fogok térhetni; ez már most megtörténvén,

kérlek, tégy nevében az illető helyre felszólítást, hogy küldjék meg nekem azon akkor adott kötelezvényemnek mássát és add tudtokra, miszerint azon kamatra ez év okt. 1-től számíthatnak.

Látogatások s foglalatosságok annyira elveszik minden időmet, hogy a hirlapoknak is egész halmaza van előttem; bár a pesti körlevél ismét ezek között volna; egy csomó bosszúságtól lennék ment. Ez sok rossznak hév vagyis fagy mérője.

Lukáts Mórítznak f. hó 3-án irtam s kértem, miszerint a *Szózat* fordításának megjelenését a velem közlött terv szerint eszközölje; e végre 500 frtról Wodianerre szóló utalványt is küldöttem kezébe. Kérlek, tudd meg tőle, vette-e ezt s miben van a dolog? Óhajtanám mentől hamarábbi megjelenését. Barátinkat szívesen üdvezlem s maradok...

Közli: FERENCZI ZOLTÁN.